

ВИЩА ШКОЛА

УДК 378.147:377]:63](477)(043.3)
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.65-2.1>

М. А. Білоцерковець

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
Сумського національного аграрного університету

ЗАСВОЄННЯ МЕХАНІЗМІВ ТВОРЧОСТІ СТУДЕНТАМИ АГРАРНИХ ЗВО У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Статтю присвячено проблемі розвитку творчих здібностей особистості в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі, а саме під час вивчення студентами іноземних мов, необхідних для професійної комунікації та поглиблення знань у глобалізованому суспільстві. Доведено, що потреби сучасного викладання передбачають використання інноваційних технологій, які ґрунтуються на механізмах творчості. Висвітлено роль інтуїції як здатності до досягнення істини шляхом прямого її вбачання без доказового обґрунтування; етапи інтуїтивного засвоєння нових знань в освітньому процесі, які є необхідною передумовою творчої діяльності студентів. Аналіз та узагальнення наукових джерел дали змогу визначити сутність та особливості функціонування механізмів творчості, а також забезпечують виявлення, обробку й упорядкування закономірностей, засобів і методів конструювання нових знань. Зазначено необхідність для інноваційного освітнього процесу таких механізмів творчості, як «аналіз через синтез», «мозковий штурм», евристична бесіда, абстрагування, «морфологічний аналіз» тощо. Ці механізми побудовані на урахуванні попереднього досвіду й відображенні моделей майбутнього для результативного виконання студентами навчального чи фахового завдання. Розглянуто механізм генерування оригінальних ідей, його переваги, такі як стимулювання демократичного стилю спілкування, сприятливого мікроклімату в студентській групі, фантазії, і його обмеження, такі як необхідність попередньої підготовки й недостатньо ретельне розроблення ідей. Проілюстровано можливість використання цього механізму та подолання його обмежень на заняттях із вивчення іноземних мов. Установлено, що застосування цього механізму сприяє розвитку продуктивного мислення, креативності, інтуїції, довіри до власного потенціалу, так само як й активізації та організації лексико-граматичних іншомовних компетентностей студентів аграрних університетів.

Ключові слова: механізми творчості, іноземні мови, студенти аграрних ЗВО, інтуїція, механізм генерування оригінальних ідей.

Постановка проблеми. Сутністю освіти є розвиток творчих здібностей і професійних умінь особистості, а не лише оволодіння необхідною інформацією. У ході професійної підготовки студенти аграрних спеціальностей мають досягти глибокого засвоєння знань, як спеціальних, так і гуманітарних, вивчити іноземні мови – інструмент збагачення професійної компетентності й комунікації в глобалізованому світі; розвинути моральні й лідерські якості, здібності до критичного та креативного мислення, комплексного, багаторівневого розв'язання фахових проблем, до ефективної співпраці з колегами, роботодавцями, клієнтами. Такі завдання можна здійснити завдяки впровадженню інноваційних освітніх технологій, які базуються на механізмах творчості, що, як засвідчує вивчення практичного досвіду, недостатньо мірою використовуються в процесі гуманітарної підготовки студентів аграрних ЗВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творча діяльність передбачає створення людиною нового. Залежно від обсягу та глибини засвоєних знань, накопиченого професійного досвіду рівень творчості різний. Теорію й методи наукової творчості досліджували відомі вітчизняні науковці: О. Потєбня, С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, Я. Пономарьов. Становлення творчості на різних етапах особистісного розвитку вивчав В. Давидов.

У сучасній українській педагогіці перспективи розвитку творчої особистості відображено в роботах В. Моляко. Розгортання творчих можливостей людини та механізми творчої діяльності вивчалися в рамках теорії трансдукції В. Роменцем. Значним ступенем оригінальності відзначається теорія В. Клименка про відповідність періодів розвитку механізмів творчості числовому ряду Фібоначчі. Етапи творчого процесу розглядалися В. Вундтом, О. Матюшкіним.

Мета статті – узагальнити визначення поняття «механізми творчості» і способи їх засвоєння та використання студентами агарних ЗВО у процесі вивчення іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. У навчальній чи професійній діяльності можливі ситуації, коли виникає конфлікт між умовами й вимогами означеної діяльності. Людина повинна виконати деяку сукупність дій, вирішити те чи інше завдання, однак наявні умови не підказують їй способу вирішення цього завдання, весь арсенал минулого досвіду не містить готової схеми, яка була б придатна для цих умов. Щоб знайти вихід із подібної ситуації, людині необхідно створити нову стратегію діяльності, тобто здійснити акт творчості.

Таку ситуацію називають зазвичай проблемою або проблемною ситуацією, а психічний процес, за допомогою якого вирішується проблема, виробляється нова стратегія, виявляється щось нове, має назву продуктивного мислення, або творчої діяльності. Дані багатьох експериментальних досліджень процесів вирішення завдань дають можливість припустити, що мозкова модель проблемної ситуації здатна до автономної підсвідомої роботи, певною мірою незалежної від свідомої діяльності [5; 8].

Ще в XVII ст. філософи-раціоналісти Декарт, Спіноза, Лейбніц виділили деякі важливі компоненти творчого мислення. Для розуміння специфіки творчої діяльності становлять інтерес ідеї філософів про інтуїцію. Вони звернули увагу на той факт, що в складі інтелектуальної діяльності людини є істини, які розум виявляє не на основі логічного доказу, міркування, а шляхом своєрідного безпосереднього «інтелектуального бачення» [6, с. 367].

Інтуїція – це здатність осягнення істини шляхом прямого її вбачання без доказового обґрунтування. Інтуїції притаманні раптовість і неусвідомленість. Нерідко вирішення проблем (пошук нового поняття, теми, ідеї тощо) приходять раптово, випадково, у непридатних для творчості умовах, які контрастують з умовами цілеспрямованого наукового пошуку. Інтуїтивне «вбачання» здійснюється без чіткої усвідомленості засобів і шляхів, які приводять до результату. Інтуїція містить такі етапи:

- накопичування й неусвідомлений розподіл образів та абстракцій у системі пам'яті;
- їх неусвідомлене комбінування й переробка для вирішення певного завдання;
- чітке усвідомлення завдання;
- несподіване для цієї людини знаходження рішень [6, с. 369].

Значну роль відводив інтуїції в науковій творчості А. Ейнштейн. Він уважав, що інтуїтивні процеси – це, власне, творчий компонент науково-дослідницької діяльності, адже логічний

апарат, логічні міркування як такі самі по собі не дають ще можливості створити щось нове [7]. М. Лазарєв наголошує, що передумова сучасного навчання полягає в тому, що в людині є такі внутрішні резерви, які дають їй змогу «народжувати» знання, конструювати їх в особистій творчій діяльності [3, с. 94]. І. Нонака зауважує, що надзвичайно суб'єктивні поняття – розуміння, передчуття і припущення – також являють собою складник засвоєння знання [4, с. 214].

Тренування основних властивостей творчого мислення відбувається в процесі пошуку виходу з незвичайних ситуацій, сприймання речей у нових, неочікуваних формах, пошуку різного роду асоціацій, тобто використання механізмів творчості.

Аналіз наукових джерел виявив декілька підходів до визначення і тлумачення поняття «механізми творчості», їх ролі в оптимізації освітнього процесу.

В. Клименко визначає механізм творчості як структурно стійку й повторювану комбінацію процесів або операцій, що лежать в основі певного виду активності. Механізм завжди має розгорнуту тимчасову структуру, є чинником змін, що повторюються, автоматично виникають під час відповідної стимуляції; це є цілісна, багаторівнева, розгорнута в ряд послідовних етапів динамічна система взаємоузгоджених зусиль, що взаємодіють і взаємопосилують одне одного [2, с. 125].

В. Пушкін описав формування механізмів творчості в ході взаємодії логічного та інтуїтивного. Активна свідомо діяльність спроможна вирішити нескладне або типове завдання за допомогою міркування. Недостатність наявних у розпорядженні даних призводить до функціонування іншого процесу, який призводить до остаточного результату – проблесків раптового осягання. У ході свідомих спроб вирішити складне завдання формується певний механізм, який і спрацьовує згодом. У цьому процесі суттєву роль відіграє, звичайно, інформація, накопичена всім попереднім досвідом людини [5, с. 35].

На основі узагальнення наукових праць пропонуємо таке визначення поняття «механізми творчості»: механізми творчості – це система ефективних стратегій і тактик творчої діяльності, що забезпечують виявлення, обробку й упорядкування закономірностей, засобів і методологічних інструментів конструювання нового знання й цілеспрямованих способів творчої діяльності з урахуванням узагальненого попереднього досвіду та випереджального відображення моделей майбутнього для результативного вирішення навчального чи фахового завдання. Означені механізми стимулюють креативне мислення студента в процесі розв'язання професійних ситуацій, розроблення нових ідей, виконання творчих завдань, створення освітньої продукції.

Інноваційне вивчення іноземних мов студентами аграрного університету потребує оволодіння ними механізмами, методами та прийомами творчої діяльності, такими як «аналіз через синтез», «мозковий штурм», «морфологічний аналіз», логічна низка евристичних запитань, методи розвитку емпіричних знань до рівня теоретичних, асоціації, порівняння, узагальнення основних ознак, абстрагування, об'єктивна діагностика, оцінювання власної або чужої роботи, конструювання власних професійних мотивів студентів, генерування оригінальних ідей тощо [1, с. 6].

Розглянемо як приклад використання механізму генерування оригінальних ідей на практичному занятті з дисципліни «Англійська мова за професійним спрямуванням» у Сумському національному аграрному університеті.

Означений механізм реалізує принцип співтворчості в процесі виконання творчого завдання. Викладач, спираючись на демократичний стиль спілкування, заохочуючи фантазію, несподівані асоціації, стимулює зародження оригінальних ідей, постає як їх співавтор. Крім того, цей механізм узгоджується з принципом довіри до творчого потенціалу студентів. Ефективному застосуванню цього механізму значною мірою сприяють і такі правила, як заборона критики, відстрочений логічний і критичний аналіз генерованих ідей. До його безсумнівних переваг варто зарахувати те, що він зрівнює всіх членів групи, оскільки авторитарна позиція викладача в процесі застосування цього механізму неприпустима. Лінь, рутинне мислення, раціоналізм також неприпустимі. Доброзичливий психологічний мікроклімат створює умови для розкритості, активізує інтуїцію й уяву. Обмеження механізму полягають у тому, він не гарантує ретельне розроблення ідей та не може бути застосований, коли творче завдання потребує попереднього підготовчого етапу.

Для активізації лексико-граматичного матеріалу з теми «Healthy way of life» («Здоровий спосіб життя») викладач застосовує метод генерування оригінальних ідей, пропонуючи студентам самим сформулювати необхідні умови для здорового способу життя. З метою подолання обмежень цього методу викладач пропонує схему-опору для мовленнєвої діяльності студентів, на якій визначено певні підказки для оптимізації їх продуктивного пошуку ідей. Але особливістю цієї схеми є напрями, позначені словами: «New idea» («Нова ідея»). Викладач звертається до студентів із проханням не лише згадати, що вони читали із цієї теми, а й обов'язково поділитися власним досвідом.

Викладач записує ідеї студентів і пропонує в кінці заняття визначити, які з них є найбільш ефективними. На основі колективного обговорення студенти мають створити есе, описуючи власний досвід та особистісно значущі складники здорового способу життя.

Отже, студенти мають змогу не лише активізувати й організувати навички іншомовного говоріння, вже засвоєні лексико-граматичні та загальні знання з теми, а й створити власний, особистісно орієнтований знанневий продукт, стимулювати креативність і творче мислення, інтуїтивну здогадку, здатність знаходити необхідну інформацію не лише в наукових і медіаджерелах, а й у власному досвіді.

Висновки і пропозиції. Отже, узагальнення наукової літератури та практичного досвіду засвідчило, що завдання механізмів творчості полягає в підготовці психіки людини до інтуїтивного знаходження і сприймання потрібної інформації та подальшому залученні отриманої інформації до розв'язання професійного чи навчального завдання.

Установлено, що застосування механізмів творчості, генерування оригінальних ідей, зокрема, на заняттях із вивчення іноземних мов сприяють не

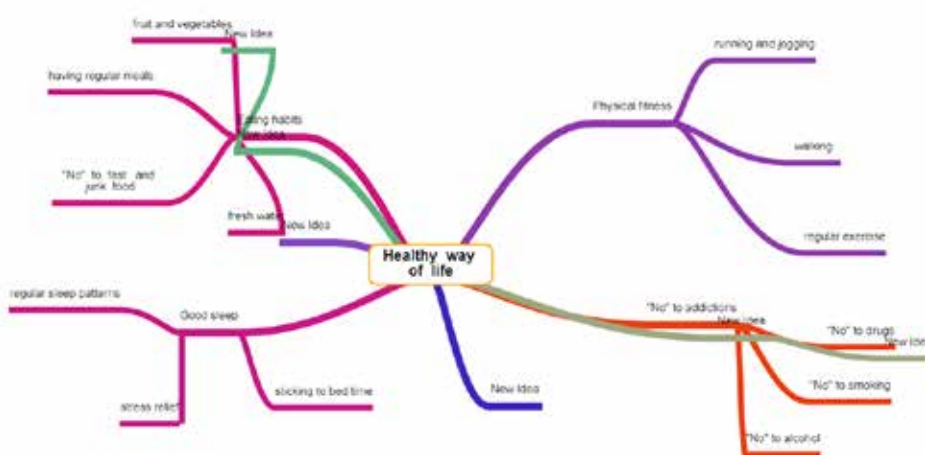

Рис. 1. Схема генерування оригінальних ідей для вивчення теми «Здоровий спосіб життя»

лише формуванню іншомовних компетентностей студентів, а й розвиткові продуктивного нелінійного мислення, інтуїції, креативності, фантазії, здатності конструювати нове знання.

Список використаної літератури:

1. Білоцерковець М.А. Евристичні механізми освоєння теоретичних знань з гуманітарних дисциплін. *Матеріали «CADES Міжнародної конференції з питань освіти, педагогіки та гуманітарних досліджень»*. Сент-Луїс, Міссурі, США, 2016. С. 5–10.
2. Клименко В.В. Механізми творчості. Київ : Форум, 2000. 544 с.
3. Лазарев М.О. Сучасна евристична освіта та її ціннісно-гуманітарні орієнтації. *Пізнавально-творча і професійна самореалізація особистості в евристичній освіті* : моногра-

фія / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А.С. Макаренка ; за ред. М.О. Лазарева. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2014. С. 80–111.

4. Нонака Ікуджиро, Такеучи Хиротака. Компания – создатель знания. Зарождение и развитие инноваций в японских фирмах / пер. с англ. А. Трактинского. Москва : ЗАО «Олимп-Бизнес», 2011. 384 с.
5. Пушкин В.Н. Евристика – наука про творче мислення. Москва, 1967. 48 с.
6. Шинкарук В.І. Філософський словник. 2-е вид., доп. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
7. Einstein A. The Collected Papers URL: <http://einsteinpapers.press.princeton.edu/>.
8. Gigerenzer, Gerd and Gaissmaier, Wolfgang (2011). Heuristic Decision Making. *Annual Review of Psychology*. Vol. 62. Ssrn. com. P. 451–482.

Bilotserkovets M. Mastering mechanisms of creativity by students of agricultural universities in the process of studying foreign languages

The article is devoted to the problem of development of creative abilities of a person in the process of professional training of future specialists in agriculture, namely, students' mastering foreign languages, necessary for professional communication and deepening of knowledge in a globalized society. It is proved that the needs of modern teaching include the use of innovative technologies that are based on the mechanisms of creativity. The role of intuition as an ability to comprehend truth by direct seeing it without evidences is outlined; stages of intuitive learning new knowledge, its actualization and organization in the educational process are pointed out as a necessary prerequisite for students' creative activity. The analysis and generalization of scientific sources enabled author to determine the essence and peculiarities of the mechanisms of creativity functioning, as well as to define them as a system of effective strategies and tactics of creative activity, that provides the identification, processing and ordering of laws, means and methods of constructing new knowledge. The effectiveness of such mechanisms of creativity as "analysis through synthesis", "brainstorming", heuristic conversation, abstraction etc. for innovative educational process is emphasized. These mechanisms are based on the previous experience and reflection of models of the future for the fulfillment of educational or professional tasks by students. The mechanism of generating original ideas is characterized, its advantages and limitations. The paper illustrates the possibilities of its use and overcoming restrictions on the example of its implementation in foreign language classes. It is established that the use of this mechanism contributes to the development of productive thinking, creativity, intuition, confidence in students' own potential, as well as the activation and organization of vocabulary and grammatical foreign language competences of students of agricultural universities.

Key words: mechanisms of creativity, foreign languages, students of agrarian universities, intuition, mechanism of generating original ideas.